

О. Ю. Бріцина

СУЧАСНА ФОЛЬКЛОРИСТИКА В ДЗЕРКАЛІ НОВОГО БІЛОРУСЬКОГО ВИДАННЯ

**Беларускі фальклор: Матэрыялы і даследаванні / Зборнік
навуковых прац. – Мінск : Беларуская навука, 2016. – Вип. 3. –
518 с.**

У 2014 році білоруські фольклористи розпочали публікацію щорічного видання «Беларускі фальклор», вже перші три випуски якого дають широке та водночас доволі ґрунтовне уявлення не лише про тематику, проблематику, але й про методологію сучасної білоруської фольклористики. Це особливо істотно нині, коли книгообмін є не надто жвавим, а особисте спілкування під час конференцій не дає, однак, повної картини. Справедливість цього твердження переконливо засвідчує струк-

тура щорічників, які, крім досліджень білоруського фольклору, містять розділи, присвячені проблемам підготовки «Білоруського етнолінгвістичного атласу» (методологія ареальних досліджень та картографування й оприлюднення результатів аналізу окремих конкретних питань), студіям білоруського фольклору, здійсненим зарубіжними дослідниками, матеріа-

лам Колекції фольклорних записів та експедиційних польових пошуків, фольклору білорусів поза межами їхньої Батьківщини, а також містять наукову хроніку – рецензії та статті до ювілеїв видатних дослідників.

Попри те, що авторський колектив видання досить стабільний і включає багато провідних дослідників, коло дописувачів не обмежене ні географічно, ні персонально. Читачеві одразу ж впадає в око, що єдиним критерієм добору матеріалів для публікації є високий професіоналізм авторів розвідок. Цю високу планку задано редколегією збірника, яку незмінно очолює відома білоруська дослідниця Тетяна Володіна.

Оскільки українським читачам навряд чи добре відомий зміст і проблематика перших двох випусків щорічника, які вийшли друком у 2014 та 2015 роках, дозволимо собі здійснити розгляд третього випуску видання на тлі двох попередніх. Зауважимо, що розмаїтість проблематики першого випуску була цілком виправданою. Він став своєрідним камертоном для подальших видань, задавав методологічні доміанти, окреслював тематичні та жанрові обшири досліджень, натомість вже у другому та третьому увагу було сконцентровано на певній групі жанрів (обряд водіння Куста в другому випуску та жанр замовляння в третьому). Таке рішення дозволило зорієнтувати читачів у колі завдань і проблематики білоруської фольклористики ХХІ ст. (цій темі в першому випуску присвячена спеціальна розвідка Інни Швед), забезпечити глибоке й усебічне обговорення проблем окремих жанрових утворень у другому та особливо в третьому випусках, де, зокрема, увиразнюється компаративний аспект аналізу, що значно збагачує розгляд і розширює коло авторів. При цьому зазначимо, що українські дослідники, навіть ті, хто завзято працює на українсько-білоруському порубіжжі, не так активно залучаються до порівняльних студій, як учені інших слов'янських країн, хоча це

було б цілком логічно з огляду на джерельний матеріал та потреби його наукової інтерпретації. Цей нереалізований резерв ще може бути використаний вітчизняними вченими, адже українські фольклористи активно збирали фольклор українсько-білоруського порубіжжя, а ще в середині ХХ ст. українські та білоруські науковці здійснювали спільні експедиційні дослідження.

Серед опублікованих розвідок варто особливо відзначити надзвичайно плідні й методологічно досконалі студії, що відображають дослідження та матеріали «Білоруського етнолінгвістичного атласу», підготовча робота над укладанням якого проводиться вже протягом кількох десятиліть під керівництвом М. Антропова і здійснюється з урахуванням досвіду створення Поліського архіву, що є запорукою зіставлення результатів та збільшує інформативність висновків і спостережень. Робота над створенням атласів є беззаперечним свідченням зрілості національної науки, оскільки комплексність завдань, які вирішуються у процесі їх розробки, передбачає осмислення низки важливих методологічних, теоретичних і практичних питань, що, таким чином, стає потужним імпульсом подальшого розвитку. Наукова ж вага створюваних карт виходить далеко за межі простої візуалізації результатів вивчення явищ, натомість відкриває нові обшири зацікавлень. Тому такий значний інтерес у третьому випуску викликають конкретні розвідки, присвячені окремим персонажам чи явищам, відбитим у атласі, зокрема, аналіз особливостей зовнішнього вигляду, атрибутів і характеристик русалок та ареалів їхнього поширення (студія О. Боганевої, М. Антропова і Т. Авіліна) і картографування локальних (діалектних) номінацій мимовільного хвороботворного впливу на людину «поганого ока» – зурочення (розвідка О. Шрубок). Побудовані на величезному докладно осмисленому й класифікованому фактичному матеріалі, ці публікації своєю чергою спонукають до

роздумів, ставлять нові питання й сприятимуть поглибленню розуміння явищ усної традиції.

У дослідженнях, зібраних у третьому випуску, детально й усебічно проаналізовано замовляння, їхню генезу, міжетнічні впливи, запозичення та взаємодію, герменевтику образів і текстів, особливості віршування, світоглядні уявлення, на яких ґрунтуються замовляння, специфіку успадкування та функціонування їхньої традиції, особливості вербального тексту та акціонального ряду, а також взаємозв'язок замовляння і народної молитви.

Серед зазначених питань для української наукової громади надзвичайно цікавими видаються ті, що пов'язані з розглядом народної релігії та «Народної Біблії». Вітчизняна наука, на відміну від переважної більшості інших слов'янських фольклористик, відчуває брак інтересу до цих аспектів. Лише останнім часом робота в цьому напрямі активізувалася, хоча ще на початку ХХ ст. така традиція привертала значну увагу дослідників. Тому, надолужуючи вимушене відставання, українські науковці виявляють особливий інтерес до публікацій О. Боганевої з питань «Народної Біблії», які регулярно оприлюднюються в кожному з трьох випусків щорічника, а також до студій учених з інших країн, зокрема Ф. Бадаланової. Наводить на роздуми й передрукована в третьому випуску стаття польської дослідниці М. Зовчак, присвячена народній молитві, яка уперше оприлюднена польською мовою 1998 року. У ній розглядається низка питань, що досі не обговорювалися українськими фольклористами: співвідношення магічного й містичного, сакральність тексту, зокрема усного і писаного, народна молитва і замовляння та ряд інших – тим-то цей досвід украй важливий для української фольклористики.

Декілька розділів випуску присвячено оприлюдненню польових та архівних записів. Різні за часом створення та, відповідно, за методикою роботи збирача, вони є не лише джерелом

подальших досліджень, а й наочно демонструють історичну динаміку фольклористичної думки. Відрадно, що вербальний текст, зокрема в сучасних записах, дедалі частіше й відбивається, й аналізується у співдії словесного й акціонального рядів. У цьому сенсі показові записи, що їх здійснив від сільської знахарки Олени Пекарської (1934 р. н.) із с. Загір'я Сморгонського району на Гродненщині С. Лескець. Привертає увагу інтерес збирача до коментарів самої респондентки, що відображають її світогляд, засвідчують джерела текстів, уявлення про можливість передати своє вміння іншим, надають цим текстам своєрідної «наповненості», про що писав свого часу Л. Гонко, протиставляючи колекції, збагачені відомостями про контекст побутування, тим, які відбивають лише словесний текст. Така практика збирання та публікації текстів робить записи значно багатшими змістовно, аніж відносно збіднені тексти записів з архівів.

На завершення вимушено короткого огляду нового видання білоруських колег, яке, сподіваємося, матиме славу й тривалу історію, дозволимо собі висловити деякі побажання, реєстр яких зумовлений висотою вимог і рівнем публікацій, а ступінь узагальненості, можливо, дещо ширший, ніж зауваги до конкретних студій. Водночас сподіваємося, що вони стосуються окремих «больових точок» сучасної науки, аналіз яких однаково важливий для ряду національних фольклористик, зокрема на пострадянському терені.

Сучасна наука дедалі ширше залучає нову термінологію, що відбиває її нові методологічні спрямування і, відповідно, нові можливості осмислення явищ. Водночас у застосуванні термінології та в змістовому наповненні понять, застосовуваних у конкретних дослідницьких текстах, часом відбувається надто істотне їх розширення аж до втрати термінологічного значення або ж до переакцентування змісту. Це стосується, наприклад, вживання слів *синхронія* / *діахронія*, що нерівнозначні

вивченню синхронного зрізу чи історичної динаміки явищ, а також визначають методологію аналізу; численних термінологічних визначень взаємозалежних і взаємопідпорядкованих явищ на зразок *мотивема (мотифема)* та *аломотив*, механізм творення і структурний смисл застосування яких чітко визначив А. Дандис у програмовій розвідці початку 1960-х років, присвяченій структурному дослідженню казки. До цього ряду належить і нетермінологічне або ж «розмите» вживання понять *дискурс, наратив, прагматика*. Число таких прикладів можна множити, однак значно важливіше вводити до практики наукових досліджень чітке визначення не лише застосовуваної методології, але й «обслуговуючої» її термінології. Можливо, обговоренню цих питань було б доречно присвятити окремий випуск із залученням представників наукової думки різних країн. У зв'язку з цим, було б украй важливо започаткувати електронну версію видання, щоб його матеріалами могли скористатися не лише білоруські дослідники, але й науковий загал низки держав.

Хочеться відзначити високу видавничу культуру рецензованого збірника. Проте й тут можна віднайти резерви для удосконалення. Так, наприклад, білоруські колеги й досі покликаються на відносно популярне зібрання матеріалів П. Чубинського, видане 1995 року, однак від того часу в Україні вже вийшли друком не просто повніші, а й більш автентичні перевидання знаменитої колекції, хоча ці публікації, на жаль, є, очевидно, бібліографічною рідкістю поза межами України. Цей приклад підважує важливість думки про необхідність подальшого розвитку взаємодії національних фольклористик.

Насамкінець хотілося б побажати білоруським колегам успіхів у виданні щорічника, якого з нетерпінням чекатимуть й українські читачі.